

Опанасюк Т.А.
кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин,
Рівненський державний гуманітарний університет

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стратегічним пріоритетом національної державної політики є гуманітарна безпека, яка охоплює духовне життя суспільства. Її складові – мова, освіта, наука, релігія, культура – мають виняткове значення у формуванні ціннісних засад суспільного розвитку, утвердження національної ідентичності української нації. Головною метою політики національної безпеки в гуманітарній сфері є виявлення, подолання та попередження загроз й викликів у сфері культури, освіти, науки, історичної пам'яті, що сприятиме досягненню консолідації, єдності та соборності Української держави, зростанню її інтелектуального та історико-культурного потенціалу.

Проте, потрібно зауважити, що часто питання розвитку гуманітарної сфери в межах реалізації державної політики не формулювалися як ключові. Саме неувважність до гуманітарного складника заклала підґрунтя для потужної гуманітарної експансії з боку росії. Тривалий час було відсутнє належне представлення гуманітарної проблематики у базових безпекових нормативно-правових актах (зокрема, Законі України «Про національну безпеку України» та Стратегії національної безпеки України). Це призвело до хибного сприйняття гуманітарної сфери як певного «непріоритетного» або «другорядного» чинника, до її невинуватено звуженого розуміння (як пов'язаної виключно з наданням гуманітарної допомоги або з питаннями міжнародного гуманітарного права) [2].

Так, у Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 серед її основних цілей зазначено «забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку», що потребує «якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах» [4]. Проте в чому саме полягає ця «нова якість» –

не конкретизується та немає переліку національних інтересів у гуманітарній сфері.

Сегментарним та неповним є також відображення гуманітарних загроз у тексті Стратегії. Наприклад, у п. 3.1 згадуються лише «інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу», «ведення інформаційної війни проти України» та «відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа-культури суспільства» (п. 3.6). Серед основних напрямів державної політики національної безпеки України (розділ 4) забезпечення гуманітарної безпеки відсутнє. Є лише забезпечення інформаційної безпеки (п. 4.11), серед пріоритетів якого наведено й окремі елементи інших секторів гуманітарної сфери, зокрема політики національної пам'яті та ідентичності («захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства») та освітньої політики («упровадження загальнонаціональних освітніх програм з медіакультури»). Експерти прогнозували, що вказані недоліки будуть усунуті у Законі України «Про національну безпеку України». Проте в ухваленому 21 червня 2018 р. тексті Закону № 2469-VIII взагалі відсутня будь-яка згадка про гуманітарну складову (гуманітарну безпеку, гуманітарний розвиток, гуманітарні загрози тощо).

В Указі Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України» серед пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки зазначається «розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту»; «рішуче протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності» (п. 56) [5].

Сьогодні за умов повномасштабної агресії росії проти України важливою є розробка та впровадження кардинально нової гуманітарної політики. Особливого значення набуває потреба модернізації концептуально-теоретичних

засад реалізації гуманітарної складової безпеки країни, їх ролі у зміцненні суверенітету та національної стійкості України. З цією метою було ініційовано функціонування наступних ситуативних органів у сфері реалізації гуманітарної політики: Робочої групи з питань реінтеграції та постізоляційного супроводу Координаційного штабу Кабінету Міністрів України з питань поводження з військовополоненими; Координаційного штабу з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.07.2022 р. № 854); Координаційного штабу з питань деокупованих територій (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10.09.2022 р. № 1021); Координаційного штабу з питань захисту прав осіб, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією рф проти України (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. № 708); Координаційного штабу з питань забезпечення виїзду громадян України з тимчасово окупованої рф території України, зокрема Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, через територію інших країн на територію України, допомоги у поверненні в Україну (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18.11.2022 р. № 1187); Координаційного штабу Кабінету Міністрів України з питань захисту прав дітей в умовах воєнного стану (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302 зі змінами) [3, с. 86].

Основним підрозділом, який відповідає за реалізацію гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України є Департамент гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України. Основними завданнями зазначеного Департаменту є реалізація заходів державної політики з питань національної безпеки у гуманітарній сфері у мирний час та особливий період щодо: виконання завдань щодо розвитку культури і духовності в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту; реалізації державної політики щодо військово-патріотичного виховання громадян; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідація дискримінації за ознакою статі, реалізації права на свободу світогляду і

віросповідання у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту; виконання завдань щодо реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я та забезпечення права військовослужбовців Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту на охорону здоров'я [3, с. 86].

Таким чином, сьогодні в українському суспільстві виникла потреба у формуванні нових підходів до вирішення безпекових питань, зокрема, в більш ґрунтовному дослідженні гуманітарної сфери як важливого безпекового чинника. Реалізація гуманітарної політики вимагає системної координації центральних органів виконавчої влади, постійного та гнучкого вдосконалення стратегій і планів діяльності держави, активної співпраці з міжнародними партнерами, відстоювання національної ідентичності українців, цінностей демократичної та соціальної держави.

Список використаних джерел

1. Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави: зб. наук.-експерт. мат-лів / за заг. ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2015. 104 с.
2. Зубченко С. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України. Аналітична записка. Серія Гуманітарний розвиток. № 3. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-zubchenko-humanitarian-policy-3-2019-1.pdf> (дата звернення: 30.11.2023).
3. Присяжнюк С. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. Вісник Донецького національного університету імені В. Стуса. Серія: Політичні науки. 2023. № 8. С. 73-88.
4. Стратегія національної безпеки України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 30.11.2023).
5. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 1.12.2023).